

50 år med föräldrapenning

År 1974 infördes föräldraförsäkringen och ersatte den tidigare moderskapsförsäkringen. Sverige blev då först i världen med en allmän föräldrapenning som gjorde det möjligt för både mammor och pappor att vara lediga från arbetet för att ta hand om sina nyfödda barn. I den här korta analysen beskrivs viktiga reformer av föräldrapenningen, vilka vägval som har gjorts och resultatet av dem.

Föräldraförsäkringen infördes i en tid när även andra viktiga jämställdhetsreformer infördes såsom särbeskattning och utbyggnad av barnomsorgen. De främsta argumenten för att införa försäkringen var att öka kvinnors deltagande på arbetsmarknaden, och att göra det möjligt att kombinera förvärsarbete med att ha barn. Pappans deltagande i omvårdnadsarbetet betonades också. Senare har perspektiv som barnets behov av trygghet och anknytning, samt barnets rätt till båda sina föräldrar, lyfts fram.

De reformer som genomdrivits inom föräldraförsäkringen är resultatet av politiska visioner och ideologiska avvägningar. En central avvägning under föräldraförsäkringens första 50 år har varit mellan att främja kvinnors deltagande på arbetsmarknaden och att göra det möjligt med en lång föräldraledighet. En annan avvägning är den mellan att styra hur föräldrarna tar ut föräldrapenning, och att öka graden av valfrihet och flexibilitet.

Från sex till sexton månaders föräldrapenning

När föräldraförsäkringen infördes 1974 ansåg många att sex månader med föräldrapenning var generöst. Det argumenterades för att en längre föräldraledighet skulle försvaga kvinnors ställning på arbetsmarknaden. Trots det förlängdes föräldrapenningen med totalt nio månader under föräldraförsäkringens första 15 år. Senast den förlängdes var år 2002, och sedan dess har föräldrar rätt till 16 månader med betald föräldraledighet eller totalt 480 dagar.

Korta analyser 2024:2

Försäkringskassan
Avdelningen för ledningsstöd
och analys

Korta analyser är en rapportserie från Försäkringskassan som presenterar aktuell statistik och analys i ett kort format. I slutet av rapporten finns länkar om du vill läsa mer.

FK-nr: 116-43

Om föräldrapenning och föräldraförsäkringen

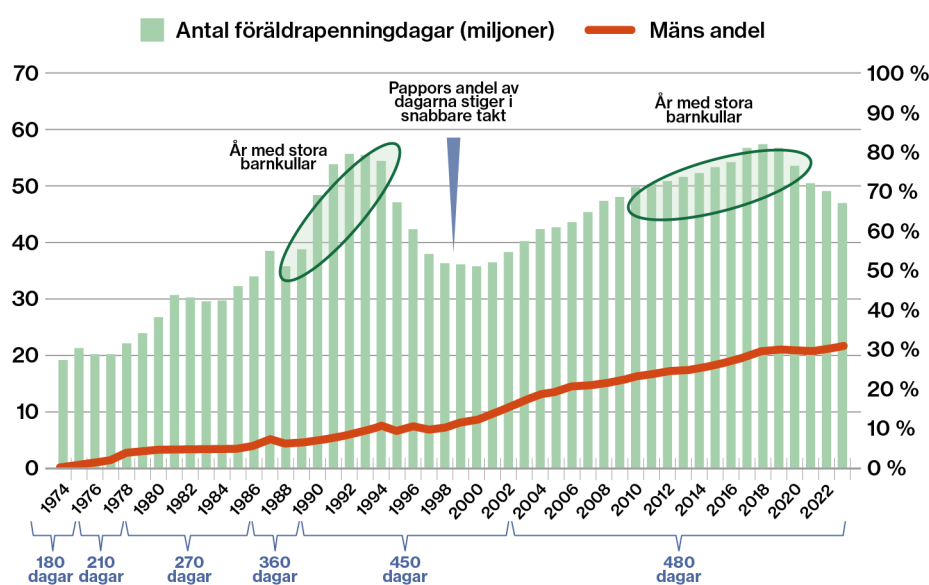
De som är hemma med sitt barn i stället för att arbeta, söka arbete eller studera kan få föräldrapenning.

Föräldrar med delad vårdnad kan få totalt 240 dagar med föräldrapenning var, totalt 480 dagar. Av dessa är 390 dagar relaterade till föräldrarnas tidigare inkomst medan resterande 90 dagar är på så kallad lägstanivå som betalas ut med 180 kronor per dag.

Föräldraförsäkringen består idag av föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och graviditetspenning.

Det totala antalet dagar med föräldrapenning som betalas ut är i dag fler än när ersättningen infördes. Det beror framförallt på att föräldrarna har fler dagar till sitt förfogande. Under perioder när det har fötts många barn har det betalats ut fler föräldrapenningdagar. Av drygt 2 miljarder dagar med föräldrapenning som har betalats ut sedan 1974 har 83 procent betalats ut till kvinnor. Männens andel av de uttagna dagarna har ökat stadigt över tid, från en mycket låg nivå till att i dag ligga på 31 procent.

Antal utbetalda föräldrapenningdagar och mäns andel av de uttagna dagarna

Reformer för att öka pappors uttag av föräldrapenning

Pappornas initialt låga uttag av föräldrapenning var väntat. Därför diskuterades olika idéer för att få papporna att ta ut mer. I en statlig utredning från 1975 föreslogs att en månad med föräldrapenning skulle reserveras för vardera föräldern. Idén genomdrevs inte. I valet mellan att styra mot ett jämställt nyttjande och att låta föräldrarna själva välja valdes det senare.

Tjugo år senare fattades det efter en lång och intensiv debatt ett beslut om att reservera en månad i föräldraförsäkringen. Den kallades då "pappamånaden". Som en del av en kompromiss infördes samtidigt ett vårdnadsbidrag som gjorde det möjligt för föräldrarna att vara hemma längre med sina barn. Vårdnadsbidraget avskaffades redan efter sex månader. I samband med den reserverade månaden individualiserades försäkringen så tillvida att hälften av dagarna tillföll vardera föräldern. Men man kunde fortfarande överlåta alla utom de 30 reserverade dagarna till den andra föräldern.

En andra reserverad månad infördes 2002. Eftersom den infördes samtidigt som föräldrapenningen förlängdes med 30 dagar blev den andra reserverade månaden inte lika omdebatterad som den första. Under tidigt 2000-tal problematiserades föräldrars valfrihet i försäkringen. Man

- 1974 ● Föräldraförsäkringen införs med 180 föräldrapenningdagar per barn.
- 1975 ● Föräldrapenningen utökas till 210 dagar.
- 1978 ● Föräldrapenningen utökas till 270 dagar.
- 1986 ● Föräldrapenningen utökas till 360 dagar.
- 1989 ● Föräldrapenningen utökas till 450 dagar.
- 1995 ● Den första reserverade månaden införs.
- 2002 ● Föräldrapenningen utökas till 480 dagar.
Den andra reserverade månaden införs.
- 2008 ● Jämställdhetsbonusen införs.
- 2012 ● 30 dubbeldagar införs.
- 2016 ● Den tredje reserverade månaden införs.
- 2017 ● Jämställdhetsbonusen avskaffas.
- 2022 ● Dagar på grundnivå blir reserverade.
- 2024 ● Dubbeldagarna utökas till 60. 45 föräldrapenningdagar kan överlåtas till en annan person.

” Männens andel av de uttagna dagarna har ökat stadigt över tid, från en mycket låg nivå till att i dag ligga på 31 procent.

såg att lönegapet mellan kvinnor och män ökade i samband med att det första barnets föddes. Det politiska stödet för att individualisera föräldraförsäkringen eller reservera fler månader var dock svagt. År 2008 infördes i stället en bonus för att öka de ekonomiska drivkrafterna att dela lika. Jämställdhetsbonusen var till en början konstruerad som ett skatteavdrag. För varje dag utöver de 60 reserverade dagarna fick föräldrarna en bonus om de delade lika. Bonusen var som mest 13 500 kronor. Som en ytterligare kompromiss infördes också ett nytt kommunalt vårdnadsbidrag samma år.

År 2012 infördes 30 så kallade dubbeldagar som innebär att föräldrar kan ta ut föräldrapenning samtidigt för samma barn. Syftet var att öka föräldrarnas möjlighet att dela på ansvaret för barnet under barnets första levnadsår. I juli 2024 kommer antalet dubbeldagar att ökas till 60, och åldern på barnet när dubbeldagar kan nyttjas höjs till 15 månader.

År 2016 infördes den tredje reserverade månaden. Det kommunala vårdnadsbidraget slopades, och året därpå upphörde även jämställdhetsbonusen. År 2022 reserverades föräldrapenningdagar på grundnivå. Innan dess kunde en förälder med föräldrapenning på grundnivå använda alla föräldrapenningdagar. Ändringen genomfördes för att öka incitamentet att dela föräldrapenningen mer lika även i grupper som har en sämre arbetsmarknadsanknytning.

Sänkt ersättningsnivå och höjt tak i försäkringen

Ersättningsnivåerna i föräldrapenningen har ändrats över tid. Föräldrapenningen är både skattepliktig och pensionsgrundande. När ersättningen infördes fick föräldrarna 90 procent av sin tidigare inkomst. De utan försäkrad inkomst fick föräldrapenning med ett lågt grundbelopp på 25 kronor per dag (i dag 250 kronor). Det här för att öka incitamenten att arbeta och vara etablerad på arbetsmarknaden innan man får barn. När ersättningen infördes hade pappor bara rätt till inkomstrelaterad föräldrapenning om mamman också hade det. Detta ändrades 1976 så att det bara var den egna inkomsten som påverkade nivån på föräldrapenningen.

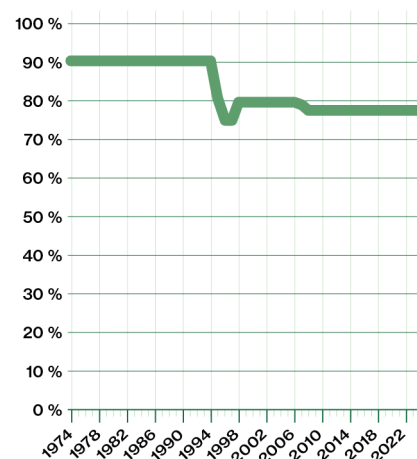
I samband med den ekonomiska krisen på 1990-talet sänktes ersättningsnivån till 80 procent. Som ett försök att uppmuntra pappor att ta ut föräldrapenning fick ersättningsnivån för den reserverade månaden en kort period fortsätta att vara 90 procent. Ersättningsnivån sänktes sedan till som lägst 75 procent, men höjdes igen år 1998 till 80 procent. Under 2006 beslutades om en omräkningsfaktor som medför att den tidigare inkomsten ersätts med 77,6 procent. Samma år höjdes taket i föräldraförsäkringen från 7,5 till 10 prisbasbelopp. Højningen innebar att en större andel föräldrar, särskilt pappor, kunde få ersättning grundad på hela sin tidigare inkomst.

Många anställda har förutom föräldrapenning från Försäkringskassan även rätt till ersättning enligt kollektivavtalet, en så kallad föräldralön, som täcker en del av inkomstbortfallet vid föräldraledighet.

Ersättningsnivå

Tar man ut föräldrapenning 7 dagar i veckan kan föräldrapenningen ersätta 77,6 procent av ens tidigare inkomst upp till ett tak på 10 prisbasbelopp (1 218 kronor per dag år 2024).

Ersättningsnivå i föräldrapenningen

Rätten till ledighet och arbetstidsförkortning

Möjligheten att använda föräldrapenning och rätten att vara föräldraledig regleras i olika regelverk. Föräldraledighetslagen infördes 1977, tre år efter föräldrapenningen, och ersatte en tidigare lag om förbud mot att avskeda gravida. Till en början var den knuten till reglerna om föräldrapenning. Efter två år blev föräldraledighetslagen fristående och rätten att vara ledig förlängdes till 18 månader, oavsett om man tar föräldrapenning eller inte. Föräldrarnas sjukpenninggrundande inkomst (SGI) är skyddad under barnets hela första år. Efter det måste den förälder som är helt föräldraledig ta ut minst fem dagar per vecka för att skydda sin SGI.

Dessa två regelverk gör det möjligt att nyttja föräldrapenningen flexibelt. Föräldrar som har råd att vara föräldralediga utan att ta ut föräldrapenning när barnen är små, kan på så sätt spara föräldrapenningdagar tills barnen är större.

1980 infördes en särskild beräkningsgrund för SGI som ofta kallas snabbhetspremien. Den innebar att föräldrar som fick barn inom två år fick möjligheten att behålla sin föräldrapenning på samma nivå även med nästa barn. 1986 höjdes gränsen till 2,5 år. Snabbhetspremien infördes för att skydda kvinnors inkomster, eftersom det ofta är kvinnor som går ner i arbetstid när de fått barn. En konsekvens av att snabbhetspremien infördes var att kvinnor i Sverige började föda barn i tätare följd.

Föräldrapenning kan tas ut för en hel, tre fjärdedelar, en halv, en fjärdedel eller en åttiondel dag vilket underlättar för den som vill deltidsarbeta. Föräldraledighetslagen ger alla föräldrar rätt att förkorta sin normala arbetstid med upp till en fjärdedel till dess att barnet fyllt åtta år. Med hjälp av föräldrapenningen kan arbetstiden förkortas ännu mer, förutsatt att man tar ut ersättning för den tid som man inte arbetar. För att behålla sin SGI och täcka en del av inkomstbortfallet kan en förälder som minskar sin arbetstid till 75 procent ta ut föräldrapenning för en fjärdedels dag.

Föräldrapenningen anpassas så att dagar kan tas ut för äldre barn

Förutom att antalet månader med föräldrapenning blivit fler har perioden som en förälder kan ta ut föräldrapenning förlängts. När ersättningen infördes 1974 kunde de då 180 föräldrapenningdagarna användas fram till 270 dagar efter att barnet fötts. Detta ändrades 1978 till att dagarna kunde tas ut till och med barnets åttaårsdag, eller utgången av det första skolåret. Ett par år under 1980-talet var gränsen fyra år men den blev snart åtta år igen. År 2014 förlängdes tiden för att ta ut föräldrapenning till 12 år. Höjningen motiverades med att även föräldrar till äldre barn ansågs ha behov av ledighet.

SGI

SGI står för sjukpenninggrundande inkomst. Den räknas fram utifrån ens årsinkomst och ligger till grund för hur mycket pengar man kan få som föräldraledig.

” Föräldraledighetslagen ger alla föräldrar rätt att förkorta sin normala arbetstid med upp till en fjärdedel till dess att barnet fyllt åtta år.

Parallellt med höjningen 2014 infördes en begränsning att högst 96 dagar med föräldrapenning kan sparas efter att barnet fyllt fyra år. Syftet med begränsningen var att koncentrera uttaget till barnets yngre år. År 2017 infördes ytterligare en begränsningsregel. Den innebar att föräldrar till barn över ett år får ett mindre antal föräldrapenningdagar när de flyttar till Sverige, och inte alla 480 dagar som tidigare. Regeln infördes för att minska de negativa konsekvenserna som en långvarig frånvaro kan innebära för möjligheten att etablera sig på arbetsmarknaden.

Senare reformer har syftat till att öka flexibiliteten i försäkringen

För att modernisera föräldraförsäkringen blev det år 2019 möjligt att överlåta föräldrapenningdagar till sin sambo. Genom att likställa en sambo med en förälder ville man förbättra möjligheten för fler familjekonstellationer att nyttja föräldrapenning. I juli 2024 ökas flexibiliteten ytterligare då det blir möjligt för föräldrar att överlåta 45 dagar med föräldrapenning till någon annan som är försäkrad för föräldrapenning. För ensamstående föräldrar gäller 90 dagar.

Föräldrapenningen är mer jämställd och nyttjas mer flexibelt av föräldrar med högre inkomster

De centrala reformer som genomförts i föräldraförsäkringen har påverkat vilka möjligheter föräldrar har till föräldraledighet, och hur de nyttjar den med sina barn.

Föräldrapenningen används inte jämställt, men mäns andel av dagarna har stadigt ökat. Av reformerna för att öka pappors uttag hade den första reserverade månaden störst effekt, men även den andra och tredje månaden ökade pappors uttag. Den första och tredje reserverade månaden minskade även kvinnors uttag, vilket bidrog till att uttaget blev mer jämställt. Effekten av de reserverade månaderna var störst för pappor i grupper där det genomsnittliga föräldrapenninguttaget var lägre än antalet dagar som reserverats. Jämställdhetsbonusen var i stället konstruerad så att den fick en effekt på föräldrarna med ett genomsnittligt högre uttag än de reserverade dagarna. Den totala effekten av jämställdhetsbonusen blev dock liten. Införandet av dubbeldagarna ledde till att andelen pappor som inte tog ut någon föräldrapenning alls minskade.

Parallellt med att reformer genomförts för att styra föräldrars uttag har försäkringen byggts ut och blivit mer flexibel. Denna flexibilitet nyttjas i olika utsträckning. De allra flesta föräldrar tar ut föräldrapenning för hela dagar. Det här trots att det går att ta ut föräldrapenning som del av dag. Majoriteten av alla föräldrapenningdagar används också när barnen är yngre än två år.

” Parallellt med att reformer genomförts för att styra föräldrars uttag har försäkringen byggts ut och blivit mer flexibel.

Föräldrar tar i dag ut längre föräldraledighet för sina barn. De kan spara föräldrapenning för att förlänga sin föräldraledighet, eller ta ut dagar i samband med semestrar när barnet är äldre. Mammor använder mest föräldrapenning under barnets första år, medan pappor använder mest efter att barnet fyllt ett. Sammanboende föräldrar med högre inkomster tar ut färre dagar under barnets första år, jämfört med ensamstående föräldrar och föräldrar med lägre inkomster. Genom att i större utsträckning vara lediga utan ersättning under det första året, vilket det framför allt är mammorna som är, kan resursstarka föräldrapar vara föräldralediga längre och nyttja försäkringen mer flexibelt.

Författare

Alma Wennemo Lanninger
Analytiker, Försäkringskassan

Presstjänst
010-116 98 88

Niklas Löfgren
Analytiker, Försäkringskassan

Om analysen

Den här korta analysen är en kunskapsöversikt där vi har tittat på de förändringar i regelverk som har skett inom föräldrapenning sedan införandet av föräldraförsäkringen år 1974. Statistiken är hämtad från [Försäkringskassans statistikdatabas](#) och 2014 års [Socialförsäkringen i siffror](#).

Källor och mer att läsa

[Familjepolitik för alla? En ESO-rapport om föräldrapenning och jämställdhet](#)
ESO 2015:5, Duvander, A-Z., Ferrarini, T. & Johansson, M.

[Jämställd föräldraförsäkring](#)
Socialförsäkringsrapport 2019:2, Försäkringskassan

[Förändringar inom socialförsäkrings- och bidragsområdena 1968-01-01-2023-09-30](#)
Försäkringskassan

[Vilka föräldrar använder obetald föräldraledighet?](#)
Rapport 2023:11, ISF